

Το Σύμφωνο της Βαγδάτης, 59 χρόνια πριν – Ζημιά στα συμφέροντα Ελλάδας, Ιράν και Ιράκ

Του Ευαγγελου Βενετη*

Ενα ξεχασμένο ψυχροπολεμικό ανάχωμα που στόχο είχε να περιορίσει την επέκταση της επιρροής της ΕΣΣΔ

Κατά το πρότυπο του NATO και του Οργανισμού Συμφώνου της Νοτιοανατολικής Ασίας, η ίδρυση του Συμφώνου της Βαγδάτης (Οργανισμός του Κεντρικού Συμφώνου – CENTO -Central Eastern Treaty Organization) στις 24 Φεβρουαρίου 1955 αποτέλεσε την προέκταση της δυτικής επιρροής στα νοτιοδυτικά σύνορα της Σοβιετικής Ένωσης, με σκοπό τον περιορισμό της σοβιετικής επέκτασης στη Μέση Ανατολή, τον Περσικό Κόλπο και τον Ινδικό Ωκεανό. Το Σύμφωνο περιελάμβανε την Τουρκία, το Ιράκ, το Ιράν και το Πακιστάν με το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες ως συνδεδεμένα μέλη. Επίσης ιδιαίτερος ήταν ο ρόλος της Κύπρου καθώς φιλοξενούσε τις βρετανικές βάσεις και τις συνέδεε επιχειρησιακά με τη Μέση Ανατολή.

Το Σύμφωνο ανέδειξε τον στρατηγικό ρόλο της Τουρκίας και την επιχειρησιακή επιρροή σε Ανατολή και Δύση.

Οργανωτικά το Σύμφωνο περιελάμβανε το Συμβούλιο Υπουργών, τη Γραμματεία και την Οικονομική Επιτροπή με υποεπιτροπές υγείας, εμπορίου και επικοινωνιών. Το Συμβούλιο Υπουργών συνερχόταν ετησίως σε επίπεδο πρωθυπουργών ή υπουργών Εξωτερικών διαδοχικά στην Τεχεράνη, το Ισλαμαμπάντ, την Αγκυρα, το Λονδίνο και την Ουάσιγκτον. Στην Αγκυρα διεξάγονταν συναντήσεις σε επίπεδο πρέσβων. Η Γραμματεία αποτελείτο από διακόσια άτομα και ο γενικός γραμματέας του Συμφώνου οριζόταν από το Συμβούλιο Υπουργών για τρία χρόνια. Παράλληλα υπήρχε η Στρατιωτική Επιτροπή με σκοπό τη διεξαγωγή κοινών στρατιωτικών ασκήσεων σε περιοδική βάση παρά την απουσία μονίμων κοινών στρατιωτικών δομών στα μέλη του Συμφώνου.

Η χρηματοδότηση του Συμφώνου προερχόταν από τις εισφορές των κρατών-μελών του, με τις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο να έχουν τη μερίδα του λέοντος σε επίπεδο εισφορών. Το 1959 οι Ηνωμένες Πολιτείες ίδρυσαν το Απόθεμα Αναπτυξιακών Δανείων για τη χρηματοδότηση διαφόρων έργων, όπως του σιδηροδρόμου Τουρκίας-Ιράν, της ειδικής τεχνολογίας τηλεφωνικής γραμμής Αγκυρας-Τεχεράνης-Καράτσι (1965), την επέκταση του λιμένα της Τραπεζούντας και τον οδικό άξονα Πακιστάν-Ιράν-Τουρκία.

Σοβαρές εγγενείς ανεπάρκειες του εγχειρήματος Φθορά:

στη φωτογραφία ο Αρίελ Σαρον στον Πόλεμο των Εξι Ημερών. (Φωτ: npr.org)

Η συνοχή του Συμφώνου δοκιμάστηκε απο την αραβοϊσραηλινή διένεξη, Ωστόσο, ευθύς εξαρχής φάνηκαν οι εγγενείς αδυναμίες ενός εγχειρήματος όπως του Συμφώνου. Η διακυβερνητική στρατιωτική συμμαχία που αντιπροσώπευε το Σύμφωνο αποδείχθηκε βραχύβια και προβληματική στην εφαρμογή της, καθώς μία σειρά γεγονότων την περιθωριοποίησαν επιχειρησιακά. Στις 14 Ιουλίου 1958 η πτώση του Ιρακινού μονάρχη από το στρατιωτικό πραξικόπημα του Στρατηγού Αμπντούλ Καρίμ Κάσιμ είχε ως αποτέλεσμα την αποχώρηση του Ιράκ από το Σύμφωνο και την επίσημη ουδετεροποίησή του σε σχέση με το ψυχροπολεμικό κλίμα, αλλά με έντονη την ουσιαστική στροφή του προς τη σφαίρα επιρροής της Μόσχας. Παρά το ότι η έδρα του Συμφώνου μεταφέρθηκε στην Αγκυρα, η απώλεια του Ιράκ ήταν εμφανής και αποδυνάμωσε το Σύμφωνο.

Κατά τη δεκαετία του 1960, η συνοχή του Συμφώνου δοκιμάστηκε από την αραβο-ισραηλινή διένεξη και τους πολέμους μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν. Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 προκάλεσε τριγμούς μεταξύ του Λονδίνου και της Ουάσιγκτον αφενός και της Αγκυρας αφετέρου. Αδυνατώντας να προσφέρει σταθερότητα και προοπτική επίλυσης των εν λόγω διενέξεων, το Σύμφωνο άρχισε να χάνει την οποιαδήποτε αίγλη και δυναμική είχε αρχικά αποκτήσει. Το κυριότερο όμως είναι ότι το Σύμφωνο είχε αποτύχει στην κύρια αποστολή του, δηλαδή την ανάσχεση του σοβιετικού επεκτατισμού στη Μέση Ανατολή. Η Μόσχα είχε κατορθώσει να παρακάμψει τη δράση του Συμφώνου και να αναπτύξει ζωτικές για αυτήν σχέσεις με τη Συρία, το Ιράκ, την Αίγυπτο, την Υεμένη, τη Σομαλία και τη Λιβύη.

Τη χαριστική βολή στη στο Σύμφωνο έδωσε η επανάσταση στο Ιράν. Στη φωτογραφία ο Χομεϊνί στο αεροδρόμιο της Τεχεράνης. (Φωτ: notevenpast.org)

Το τέλος στο εκ γενετής αδύναμο Σύμφωνο σηματοδότησε η Ισλαμική Επανάσταση στο Ιράν το 1979. Η πτώση του φιλοδυτικού Σάχη και η ανάληψη της εξουσίας από τον Αγιατολάχ Χομεϊνί σήμανε τον επιχειρησιακό κατακερματισμό και τέλος του Συμφώνου. Εφεξής η Δύση θα αναζητούσε μία νέα ασπίδα-οργανισμό αυτή τη φορά για να αντιμετωπίσει την Ισλαμική Αναγέννηση του Ιράν στον Ισλαμικό κόσμο και με αυτό επιφορτίστηκε το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (1982).

Η ανεπάρκεια του Συμφώνου έγκειται επίσης και στο γεγονός ότι σε αντίθεση με τον αμυντικό οραματισμό των δημιουργών του δεν κατόρθωσε να δημιουργήσει μόνιμες στρατιωτικές δομές και σχέσεις μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων των μελών-κρατών του παρά μόνο σε υποτυπώδες επίπεδο στοιχειωδών και εφήμερων ανταλλαγών. Σταδιακά αποδείχθηκε ότι το Σύμφωνο εξυπηρετούσε καλύτερα τις οικονομικές και τεχνολογικές ανταλλαγές των μελών του καταργώντας στην πράξη την οιαδήποτε στρατιωτική του σημασία.

Ζημιά στα συμφέροντα Ελλάδας, Ιράν και Ιράκ

Το Σύμφωνο της Βαγδάτης ουσιαστικά όχι μόνο δεν περιόρισε τη σοβιετική επιρροή αλλά ανέδειξε τον στρατηγικό ρόλο της Τουρκίας, η οποία αποτελώντας μέλος τόσο του NATO όσο και του Συμφώνου της Βαγδάτης μονοπωλούσε την επιχειρησιακή επιρροή σε Ανατολή και Δύση. Το αδιαπέραστο τείχος που σήκωσε η προνομιακή θέση και μεταχείριση της Τουρκίας από τους δυτικούς συμμάχους της, προκάλεσε ζημιά στα συμφέροντα τόσο της Ελλάδας όσο και των Ιράκ και Ιράν, που επιζητούσαν εκατέρωθεν πιο στενούς δεσμούς. Αντίθετα η τουρκική επιρροή φρόντιζε να στεγανοποιεί τα κανάλια επαφών.

Ενδεικτικό του επιζήμιου χαρακτήρα του Συμφώνου για τα συμφέροντα της Ελλάδας είναι το γεγονός ότι κατά τη δεκαετία του 1960 και του 1970 οι σχέσεις της Ελλάδας με το Ιράκ, το Ιράν και το Πακιστάν παρέμεναν τυπικές και αδρανείς. Παρά τις όποιες επίμονες κατά καιρούς προσπάθειες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής για διμερή προσέγγιση των εν λόγω χωρών, η Τουρκία πάντοτε παρενέβαινε σε κάθε επίπεδο, επικαλούμενη τις δεσμεύσεις των χωρών του Συμφώνου της Βαγδάτης για να αποσοβηθεί η ελληνική προσέγγιση με αυτές. Ενδεικτικό του εν λόγω επιχειρήματος είναι το γεγονός ότι μετά την Ισλαμική Επανάσταση στο Ιράν και την κατάλυση του Συμφώνου το 1979, οι ήδη επί Σάχη θετικές σχέσεις της Ελλάδας με το Ιράν γνώρισαν άνευ προηγουμένου ενδυνάμωση για τα δεδομένα των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με διπλωματικές πράξεις και υψηλόβαθμες επισκέψεις επισήμων, με αποκορύφωμα την ανταλλαγή επισκέψεων του Έλληνα Προέδρου Κωστή Στεφανόπουλου και του Ιρανού ομολόγου του Μοχάμαντ Χαταμί. Ιδιαίτερα ο οκταετής Α΄ πόλεμος του Περσικού Κόλπου μεταξύ του Ιράν και του Ιράκ έδωσε τη δυνατότητα στην Ελλάδα και σε ελληνικές εταιρείες να εμφανισθούν στα πράγματα τόσο σε επίπεδο εξοπλισμού των αντιμαχόμενων όσο και καθαρά οικονομικών συναλλαγών. Γενικότερα, οι διπλωματικές πράξεις της Ελλάδας με τις χώρες του Συμφώνου πολλαπλασιάστηκαν σε μία δεκαετία.

Τουρκική εισβολή στην Κύπρο. (Φωτ: kypros.org)

Εν γένει, ενώ το Σύμφωνο της Βαγδάτης απέβλεπε στην απόκρουση οιασδήποτε σοβιετικής επέκτασης, τα μέλη του Συμφώνου δύσκολα θα δρούσαν από κοινού χωρίς τη στήριξη του Λονδίνου και της Ουάσιγκτον. Επίσης, ο συνασπισμός των χωρών αυτών καθίστατο δυσχερής στην πράξη χωρίς τη στήριξη του αραβικού κόσμου, ιδιαίτερα με την αποχώρηση του Ιράκ. Κάτι τέτοιο ποτέ δεν συνέβη και το Σύμφωνο τέθηκε γρήγορα στο περιθώριο του χρόνου.